

CRNOGORCI U VRLICI U HRVATSKOJ

Ivo Mišur

During the 17th and 18th centuries, Montenegrins took part in military operations of the Venetian Republic against the Ottoman Empire. Many of them were rewarded for their service in war with houses and lands in the liberated areas. The most deserving in the liberation of Vrlika, a small town in Dalmatian Zagora, in 1688, was Božo Crnica, an immigrant or descendant of immigrants from Crmnica, the Orlandić clan. There are several households of the Crnica and Orlandić families in the cadastral maps made at the end of the 17th and the beginning of the 18th century in the Vrlika region. Other Montenegrin surnames were also recorded in the censuses, and the highest concentration of immigrants from Montenegro was in the village of Kosore.

Vrlika je grad u Dalmatinskoj Zagori na pola puta između Sinja i Knina. Prvi put se spominje u pisanim izvorima 1069. godine, kao sjedište Cetinske županije. Godine 1522. pada pod tursku vlast. Naseljavaju se muslimani, a naselje postaje kasaba i važno križište trgovačkih putova. U Morejskom ratu (1694–1699) Vrlika je oslobođena na blagdan Gospe od Ružarja prema rimokatoličkom kalendaru, tj. prve nedjelje u listopadu 1688. godine. Dalmacija postaje dijelom Mletačke Republike, te slijedi veliki val doseljavanja kršćanskog stanovništva. Valja naglasiti da je Vrlika i njena okolica koja se naziva Vrlička krajina

bila narodnosno i konfesionalno mješovito katoličko-pravoslavno područje. Tako se u mjestu nalaze rimokatolička crkva Gospe od Ružarja, od stanovništva zvana Rožarica, te pravoslavni hram sv. Nikolaja. Tijekom 19. stoljeća dio pravoslavnog stanovništva je pristupio Katoličkoj crkvi zadržavši istočni obred, te je nastala grkokatolička župa Svete Trojice koja unatoč teškoj povijesti postoji i danas. Prošle godine je nakon više desetljeća proslavljen župski blagdan, a slavlje pored obnovljene spomen-kapelice je predvodio grkokatolički vladika Milan Stipić. Tijekom Domovinskog rata (1991–1995) protjerano je hrvatsko stanovništvo, a nakon vojno-redarstvene akcije Oluja kraj je napustio dio pravoslavnog stanovništva. Vrlika danas ima status grada.

Crnogorci u Vrličkoj krajini

Današnje stanovništvo ovog kraja pretežito je naseljeno nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti. Mlečani su zaslužnim vojnicima podijelili zemlju na obrađivanje. Uprava oslobođenih područja je bila poluvojna, a stanovništvo je organizirano u banderije odnosno vojne teritorijalne jedinice na čijem je čelu bio alfir. Današnji Vrličani potomci su doseljenika iz drugih dijelova Dalmacije, Hercegovine i Bosne, ali i Crne Gore. Đorđije Pejović je još 1962. godine u knjizi *Iseljavanja Crnogoraca u XIX vijeku* spomenuo doseljavanje jedne obitelji iz Crne Gore s deset sinova ne precizirajući o kojem je prezimenu riječ. Doseljenike se može pronaći u matičnim knjigama.

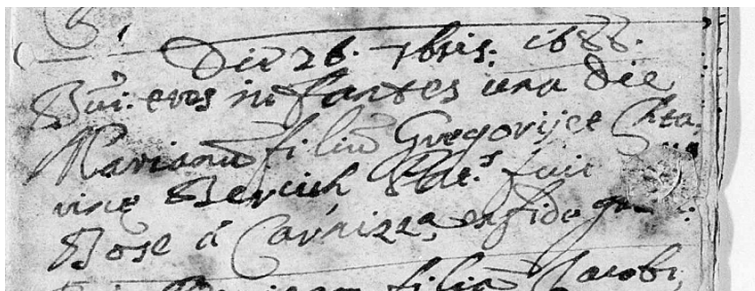
Najstarije matične knjige rođenih katoličke župe Vrlike počinju netom nakon oslobođenja 1688. godine. Prvi upis bilo je krštenje Marijana, sina Grge i Stane Brčić. Kum na ovom krštenju je bio Božo Crnica uz čije ime u matici stoji *ex fide gr(eco)*¹,

¹ *Die 26. Xbris: 1688; Ba(ptizat) duas infantes una die, Marianus filius Gregorii et Stanislave Bercich, Patr(na) fuit Bose di Carnizza*

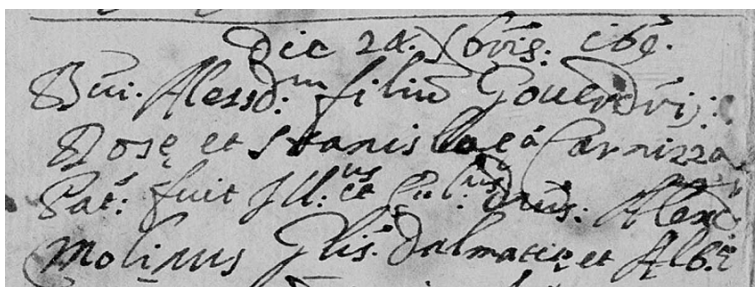
u prijevodu bivše vjere grčke tj. pravoslavne. U mletačkoj vojsci se još sredinom 17. stoljeća nalaze brojni časnici s prezime-
nom Crnica. Riječ je crnogorskim doseljenicima Orlandićima koji su u Hrvatskoj prozvani po mjestu svog porijekla Crnici tj. Crmnici. Božo Crnica je, dakle, prešao na katoličku vjeru. Već iduće godine taj isto Božo i njegova žena Stanislava Crnica su u Vrlici krstili sina Aleksandra (24. prosinca 1689). Kum je bio upravitelj Dalmacije i Albanije, Alessandro Molin. Činjenica da je mletački providur Dalmacije i Albanije došao u Vrliku da bi bio kum svjedoči o ugledu i važnosti koju je imala obitelj Crnica. Božo Crnica bio je ako ne izravni potomak, barem rođak slavnog Vuka Orlandića kako se piše u crnogorskoj literaturi tj. Vuka Crnice kako se nalazi u hrvatskim publikacijama. Riječ je o vojskovođi iz Crmnice u Crnoj Gori iz bratstva Orlandića koji je kao časnik u mletačkoj vojsci ratovao sredinom 17. stoljeća. Imao je šest kćeri i jednog sina. Umro je u Zadru 1671. godine.

U istraživanju valja proučiti i ondašnje mletačke katastrofe. Novinar Ante Ivanković je 2003. godine izdao knjigu *Podrijetlo hrvatskih rodova vrličkog područja*. Autor je objavio popise vlasnika zemlje u mletačkim katastrima 17. i 18. stoljeća. Pomnijim uvidom u originalne arhivske izvore (*Državni arhiv u Zadru, Katastri Dalmacije* svežanj 19) iz kojih je autor prepisivao podatke utvrđeno je da je Ivanković napravio niz pogrešaka prilikom prepisivanja članova banderija iz 1692. godine. Popis Vrličana, raspoređenih u četiri banderije, napisan je na devet stranica. Ivanković je pomiješao redoslijed listova, te Vrličane smjestio u pogrešnim banderijama.

ex fide gr(eco).

Krštenje Marijana Brčića
kojem je kum bio Bože Crnica bivše vjere grčke

Dne 24. prosinca 1689. Aleksandar sin guvernera Bože i Stanislave Crnica. Kum bješe Presvijetli Alessandro Molin upravitelj Dalmacije i Albanije

Ovo je vrlo važno radi utvrđivanja prezimena koja su živjela u banderiji Crnica koje se nalazilo u današnjem selu Kosore kraj Vrlike. Vođa banderije je bio alfir Ivan Crnica. Pored alfira na popisu se nalazi i drugi Ivan Crnica, kao glava domaćinstva. Treće domaćinstvo s prezimenom Crnica vodila je Ivanica udovica pok. Marka. U istoj banderiji živi kapetan Marko Orlandić za kojeg se ne zna u kakvom je srodstvu s vrličkim Crnicama, ali zasigurno dolazi iz Crmnice. Mlečani dvadesetak godina poslije ponovno

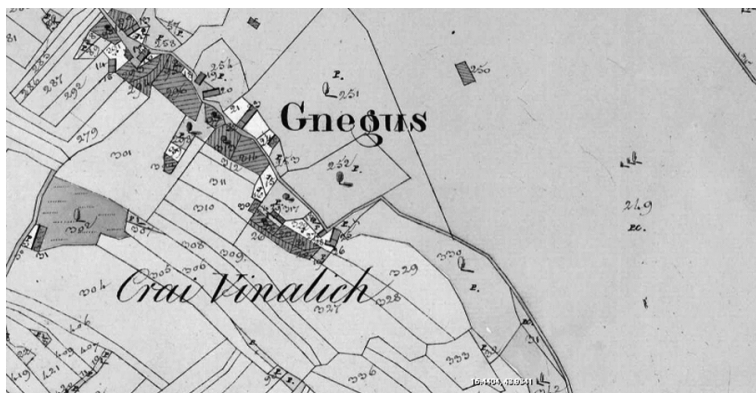
rade katastarske izmjere i popisuju vlasnike zemlje. U selu Kosore su 1710. godine naseljeni kapetan Vujo Crnica te Marko Crnica, sin Nikolin. U to vrijeme tamo živi i Marko Orlandić, Vukov. Na popisu vjernika Splitske nadbiskupije načinjenom za vrijeme kanonske vizitacije 1725. godine nalazi se Vuko Crnica. Ostatak Crnica i Orlandića nije popisano jer su očito bili pravoslavci. Mletačke vlasti su Crnicama radi ratnih zasluga dodijelile kuću, mlin i više od 200 kanapa zemlje. Međutim, pošto su neki od njih organizirali pljačkaške pohode na turski teritorij za vrijeme mira razvlašćeni su, te se poslije ne spominju u Vrlici.

Zanimljivo je da arhivski izvori, koje navodi fra Ante Soldo, spominju naseljavanje *čete Arnauta* u Kosore. Pojam Arnaut ne mora nužno označavati albansku narodnost već mjesto porijekla. Naime, mletačka Albanija je obuhvaćala crnogorsku obalu. Upravo u selu Kosore danas postoji prezime Arnaut. Prema svemu sudeći, selo Kosore su nakon rata naseljene vojnicima iz Crne Gore. Nije isključeno da su na popisu banderije Crnica neki starosjedioci ili doseljenici iz drugih područja kao što svjedoči naziv Glamočanin. Za točno utvrđivanje koje su obitelji osim Crnica i Orlandića doselile iz Crne Gore bilo bi potrebno daljnje arhivsko istraživanje.

Osim sela Kosore među drugim obiteljima u obližnjim selima postoji predaja o crnogorskom porijeklu, te indikativna prezime -na Crnogorac, Petrović i Njeguš. Crnogorci su živjeli u Laktacu, Koljanima, Kukru, Petrovići u Otišiću, a Njeguše pronalazimo u selu Vinalić u 18. i 19. stoljeću. Njeguši su živjeli i u obližnjem Drnišu, te postoji zapis da su doselili iz Crne Gore. Kod obitelji Crnogorac iz Male Polače kraj Knina sačuvana je predaja da su se prije prezivali Petrović i da su iz Njeguša, Crne Gore. Sve ove obitelji imaju istu slavu sv. Mihovila Arkandela. Kuriozitet je da je jedan od potomaka crnogorskih doseljenika, Marija Forlić rođ. Njeguš iz Ježevića kod Vrlike 2008. godine proslavila 101. rođendan.

Zaključak

Vojnici iz Crne Gore sudjelovali su u mletačko-turskim ratovima. Poznato je da je više njih sudjelovalo u oslobođenju Vrljike. Mlečani su im dodijelili zemlju na obrađivanje. Prema arhivskim izvorima najveća koncentracija crnogorskih vojnika naselila se u selu Kosore gdje se spominje *četa*. Među dijelom potomaka sačuvala se predaja o crnogorskom porijeklu. Manji dio doseljenih Crnogoraca je prihvatio katoličku vjeru, dok su većina ostala pravoslavicima. Odvojeni od matice, potomci Crnogoraca u Vrljici su tijekom 19. stoljeća asimilirani u srpski nacionalni korpus u kojem se nalaze i danas. Dio njih je 1995. godine emigrirao u Srbiju. Poznata prezimena crnogorskih obitelji koja su živjela i žive u Vrljici i okolici su Crnica, Crnogorac, Orlandić, Petrović i Njeguš. Velika je vjerojatnost i da su Arnauti s područja današnje Crne Gore. Za brojne druge obitelji potrebna su dodatna arhivska istraživanja kako bi se potvrdilo njihovo porijeklo.

Katastarska karta Vinalića, sela kraj Vrljike 1832. godine
s oznakom *Gnegus-Njeguš*

Marija Forlić rođ. Njeguš iz Ježevića kod Vrlike 2008. godine

*Kratak diskurs o vezama Vrlike i
crnogorskog knjaževskog dvora krajem 19. stoljeća*

Veze Vrlike i Crne Gore obnavljaju se u drugoj polovici 19. stoljeća. Tadašnji načelnik Vrlike, Joso Kulišić u proljeće 1894. godine odlikovan je redom Danilov Krst s titulom vitez, od strane crnogorskog knjaza Nikole. Kulišić je u to vrijeme prijateljevao s knjaževim savjetnikom Jovanom Sundečićem. Zato mu je ovaj prilikom svečanog otvorenja novog općinskog doma u Vrlici spjevao pjesmu koja počinje stihovima:

*Vazda su se domoljubljem
Isticali Vrličani,
Vazda zlatnom zavičaju
Bili oni na obrani:
Kad bi gruno zloban vrag
Da im tare mili prag.*

....

Valja naglasiti da je općinski načelnik Kulišić u svojim istupima bio izrazito prosrpski orijentiran, ali je pomnim kumstvima i ustupcima vrličkim Hrvatima dobivao izbore. Vjerojatno je na

Grob Sava Njeguša u Vrlici

sličan način ostvario Sundečićevo povjerenje, a on mu je preporukom osigurao Danilov krst. Kulišić je netom prije krsta dobio odlikovanje i od austrougarskog cara Josipa. Kako bi obilježio ova dva važna priznanja Kulišić je 9. kolovoza 1894. organizirao veliku, javnu proslavu na kojoj su se okupili njegovi pristaše.

Zanimljiva je veza poznatog hrvatskog književnika Milana Begovića i Crne Gore. Begović je najpoznatiji po libretu za i danas popularnu operu *Ero s onoga svijeta*. Jedna od njegovih sestara se dvije godine školovala na glasovitom *Đevojačkom institutu Carice Marije* u Cetinju. Tamo joj je mjesto svojim vezama osigurao upravo načelnik Kulišić. On je poslao pismo svom prijatelju, katoličkom nadbiskupu u Baru, Šimunu Milinoviću, a vrlički pravoslavni paroh je poslao molbu na *Njeno Visočanstvo Knjaginju* (Milenu Petrović Njegoš). Tako je u Cetinje na obrazovanje otišla djevojka iz Dalmatinske Zagore. Zanimljivost je da u Institutu nije bilo vjerskog prozelitizma, tj. katoličke djevojke nisu vrbovane da pređu na pravoslavlje. Da se o ovome strogo vodilo računa, svjedoči da Begovićevoj sestri

nisu dopuštali pohađanje pravoslavnog vjeronauka. Odgojitelji su joj preporučili da joj roditelji pošalju katoličku vjeronaučnu knjižicu iz koje bi samostalno učila. Iako nije dovršila školovanje, Begovićeva je dvije godine provela na institutu, od otprilike 1892. do 1894. godine. Razlog prekida školovanja su politički srpsko-hrvatski sukobi u Vrlici.

Prilog 1: Banderija Crnica 1692. godine (popis glavara obitelji) naseljenih u Kosorama kraj Vrlike (ispravan prijepis iz arhiva)

1. alfir Ivan Crnica
2. poručnik Marko Đuretić
3. kapetan Marko Orlandić
4. Stojan Nikić
5. Niko Rado
6. guverner tvrđave
7. Marko Stipče
8. Ivan Crnica
9. Marko Nikić
10. Ivanica udovica pokojnog Marka Crnice
11. Nikola Glamočanin
12. Paulina Vidović
13. Nikat (prezime nije upisano)
14. Stipan Petković
15. Nikola Mrčela
16. Niko Juranov
17. Luka Mamuzić
18. Nikola Predojević

-
19. Bože Čelanović
 20. Jure Đulac
 21. Jakov Lupis (Vuković)
 22. batt: Tomaseo

Ukupno domaćinstava: 22 Ukupno stanovnika: 58.

Literatura:

- Božidar Simić, Filip Škiljan, *Srbi u Cetinskoj krajini*, Zagreb: Srpsko narodno vijeće – VSNM Grad Zagreb – VSNM Splitsko-dalmatinska županija, 2017.
- Državni arhiv u Zadru, *Mletački katastar*, 1834.
- Đorđije Pejović, *Iseljavanja Crnogoraca u XIX vijeku*
- Fra Ante Josip Soldo, Fra Filip Grabovac u kontekstu hrvatske kulture: [zbornik radova sa skupa] / [urednik Neven Strukan]. Vrlika: Sinj: Poglavarstvo grada: Matica hrvatska; Matica hrvatska, 1998.
- Joso Kulišić, *Vrlika u borbi: jedna stranica iz suvremene istorije dalmatinskih odnošaja*, Srpska Dubrovačka štamp. A. Pasarića, 1897.